رویش روان شناسی، سال۱۱، شماره۴، شماره پیاپی ۷۳، تیر ۱۴۰۱
Rooyesh-e-Ravanshenasi Journal(RRJ),11(4), 2022

تحلیل ادراک دانش‌آموزان مقطع متوسطه از عوامل مؤثر بر افت تحصیلی در شرایط همه‌گیری کرونا : مطالعه کیفی

Analysis of High School Students's Perception on Academic Failure in COVID-19 Pandemic: Qualitative Study

ابوالفضل بخشی پور (نویسنده مسئول)
استادیار مشاوره، گروه مشاوره، دانشکده روانشناسی و علوم تربیتی، دانشگاه آزاد اسلامی بجنورد، بجنورد، ایران.
شبنم نورالهی
دانشجوی دکتری مشاوره،گروه مشاوره، دانشکده روانشناسی و علوم تربیتی، دانشگاه آزاد اسلامی بجنورد، بجنورد، ایران.

چکیده
شرایط همه‌گیری کرونا، بر ابعاد مختلف زندگی دانش‌آموزان اثر گذاشته‌است و سبب تعطیلی مدارس و تغییر آموزش به سبک غیر حضوری شده‌است و تاثیراتی در حیطه آموزش داشته‌است که یکی از مهم‌ترین آن، افت تحصیلی می‌باشد. برای بررسی عوامل موثر بر افت تحصیلی در شرایط بیماری کرونا، نیاز به تحقیقات عمیق و گسترده‌ای می‌باشد، لذا هدف این پژوهش بررسی دیدگاه‌های دانش‌آموزان مقطع متوسطه که به طور کمی یا کیفی در دوران کرونا نسبت به قبل دچار افت تحصیلی شده‌اند می‌باشد. روش این مطالعه کیفی و با رویکرد پدیدارشناسی توصیفی بوده‌است و با استفاده از نمونه‌گیری هدفمند ملاک محور انجام شده‌است و به منظور گردآوری داده‌ها از مصاحبه نیمه‌ساختار یافته استفاده شده‌است پس از ۱۰ مصاحبه با دانش‌آموزان پایه هشتم تا یازدهم شهر مشهد در سال ۱۴۰۰، اشباع نتایج حاصل شد. تحلیل عمیق دیدگاه‌های دانش‌آموزان نشان داد عوامل مختلفی بر افت تحصیلی آن‌ها در دوران همه‌گیری بیماری اثرگذار بوده‌است که در سه محور فردی، محیطی و آموزشی می‌باشد، که محور فردی شامل: حواس‌پرتی، عصبی بودن، افسردگی، استرس (مسائل روانی) و کاهش کیفیت یادگیری، انگیزه، تقلب، کم خوانی، کم آوردن زمان (یادگیری) و بازیگوشی، بازی الکترونیکی، اطلاعات مضر، فضای مجازی (تلفن همراه) و محور محیطی شامل: مدرسه، تفریح (محیط‌های نشاط آور) و برخورد خانواده، دوستان و همکلاسی‌ها (نزدیکان) و محور آموزشی شامل مشکلات اینترنت، مشکلات نرم افزار آموزشی (بستر آموزشی)، کیفیت پایین تدریس، تغییر ساعت کلاس، بی‌نظمی معلم و عدم پاسخگویی معلم، بدرفتاری معلم (معلم) می‌باشد. لذا توصیه می‌شود متولیان آموزش در جهت ارتقا کیفیت آموزش مجازی، ارتقا نحوه تدریس مجازی معلمان، مراقبت از سلامت روان معلمان و دانش‌آموزان و افزایش مهارت‌های دانش‌آموزان برای سازگاری بیشتر با این شرایط بکوشند.

واژه‌های کلیدی *ادراک دانش‌آموزان، افت تحصیلی، کووید-۱۹، آموزش مجازی، روش کیفی.*

Abolfazl Bakhshipour*
Assistant Professor, Department Of Counseling, Faculty Of Education And Psychology, Islamic Azad University of Bojnourd, Bojnourd, Iran.
Ab8boj@gmail.com
Shabnam Nourollahi
Ph.D Student. Department Of Counseling, Faculty Of Education And Psychology, Islamic Azad University of Bojnourd, Bojnourd, Iran.

Abstract
Covid-19 pandemic conditions have affected various aspects of students' lives, One of the most important effects in the field of education is academic failure. In-depth and extensive research is needed to investigate the factors affecting academic failure in the Covid-19 pandemic. Therefore, the purpose of this study is to investigate the perceptions of high school students who have suffered quantitatively or qualitatively in the covid-19 pandemic than before. The method of this study is qualitative and with a descriptive phenomenological approach and semi-structured interviews have been used to collect data. Using criterion-based purposive sampling, after 10 interviews with eighth to eleventh-grade students in Mashhad in 1400, the results were saturated. An in-depth analysis of students' perspectives showed that various factors have influenced their academic failure during the pandemic. Which includes three axes: individual, environmental and educational. Individual focus includes distraction, nervousness, Depression, stress (psychological problems), Decreased quality of learning, motivation, cheating, poor reading, shortening of time (learning), And playfulness, electronic games, harmful information, and virtual. Environmental factors include school, recreation (uplifting environments) and family behavior, friends, and classmates (relatives). Educational factors include Internet problems, problems with educational software (educational platform), low quality of teaching, change in class hours, teacher disorder, and teacher non-response. It is recommended that those in charge of this matter try to improve the quality of education, improve the virtual education capability of teachers, take care of mental health and increase the skills of students to be more adaptable to these conditions.

Keywords: *Student Perception, Academic failure, COVID-19, Virtual Education, Qualitative Method.*

نوع مقاله : پژوهشی **دریافت : بهمن ۱۴۰۰** **پذیرش: تیر ۱۴۰۱** **ویرایش نهایی: تیر ۱۴۰۱**

[Downloaded from frooyesh.ir on 2026-11-11]

[DOR: 20.1001.1.2383353.1401.11.4.16.9]

مقدمه

نیروی انسانی ارزنده ترین سرمایه هر کشور است، پیشرفت و بالندگی فرهنگی، اقتصادی و اجتماعی هر کشور در گرو تربیت نیروی متخصص و نهایتاً رشد علمی و افزایش سطح آگاهی افراد آن جامعه خواهد بود. از این رو افزایش کیفیت نظام آموزشی به عنوان اثرگذارترین عامل در توسعه کشورها محسوب می‌شود لذا می‌توان از مهمترین مسائل نظام آموزشی و خانواده از افت تحصیلی یاد کرد، شکی نیست جلوگیری از افت تحصیلی از نظر فردی و اجتماعی امری لازم است؛ زیرا که هر فرد در جامعه حق دارد که در حد استعداد خود از مواهب و امکانات آموزشی برخوردار شود. از این گذشته، این امر از اتلاف هزینه‌های به کار رفته برای آموزش و پرورش جلوگیری کرده و جامعه را از استعدادها و توانایی‌های یکایک افراد برخوردار می‌سازد (رحیمی پردنجبانی و همکاران، ۱۳۹۳). در این زمینه صاحب‌نظران با دیدگاه‌های مختلفی به آن نگریسته‌اند و تعاریف گوناگونی ارائه داده‌اند. افت تحصیلی عبارت است از کاهش عملکرد تحصیلی و درسی فرد از سطح رضایت بخش به سطح نامطلوب. با توجه به این تعریف، مقایسه و سنجش عملکرد تحصیلی قبل و فعلی فرد بهترین شاخص افت تحصیلی می‌باشد همچنین می‌توان افت تحصیلی را به دو دسته کمی و کیفی تقسیم کرد. کمی عبارت است از دانش‌آموزانی که در یک دوره‌ی آموزشی به سبب مردود شدن یا ترک تحصیل نتوانسته‌اند آن دوره را با موفقیت بگذرانند. افت کیفی عبارت است از نارسایی در رسیدن به اهداف تعیین شده و یا عدم تحقق بخشی از این اهداف که در مسیر تحصیلی دانش‌آموز بوده‌است (بیابانگرد، ۱۳۸۲). از طرفی یکی از مسائلی که امروزه زندگی‌ها را متاثر کرده‌است بیماری کووید-۱۹[1] می‌باشد و پیرو تحقیقات مختلف در این زمینه، از اثرات مهم ناشی از شرایط همه‌گیری کووید-۱۹ می‌توان به افت تحصیلی[2] اشاره کرد (بخشی پور و مهاجر بعد، ۱۴۰۰). شیوع همه‌گیری کووید-۱۹ اولین بار در دسامبر ۲۰۱۹ در ووهان چین بوده و به سرعت در سراسر جهان گسترش یافته‌است و تقریباً همه کشورها و مناطق را تحت تأثیر قرار داده‌است و کشورهای مختلف را وادار به رعایت استراتژی‌های مراقبت عمومی شامل شستن دست‌ها، ماسک زدن، فاصله‌گذاری فیزیکی، اجتناب از تجمعات، بستن اماکن عمومی از جمله مدارس کرده‌است. راهبردهای قرنطینه و ماندن در خانه به عنوان اقدام لازم برای کنترل و جلوگیری از انتقال بیماری در نظر گرفته شده‌است (سینتما[3]، ۲۰۲۰). به گفته سازمان بهداشت جهانی، این اپیدمی حالت اضطراری از بهداشت را در سطح جهان ایجاد کرد (حیدری و همکاران، ۱۴۰۰). عدم درمان قطعی، احتمال مرگ و اثر ناشناخته این ویروس بر بدن انسان، شرایط بحرانی را ایجاد کرده‌است که همه ابعاد زندگی اجتماعی را تحت تاثیر قرار داده و آموزش و پرورش نیز از این قائده مستثنی نبوده‌است، در نتیجه شرایط همه‌گیری کرونا تغییراتی در آموزش و سبک زندگی دانش‌آموزان پدید آورده‌است. لذا آموزش مرسوم که به شکل حضوری و در محیط‌های آموزشی صورت می‌گرفته‌است، امروزه به شکل مجازی و خارج از محیط آموزشی برگزار می‌شود. در حالی‌که آموزش مجازی[4] در نظام آموزشی ایران کمتر استفاده شده و صرفاً در برخی از دانشگاه‌ها نظیر واحدهای الکترونیک، بوده‌است، لکن شیوع ویروس کرونا منجر به تعطیلی مدارس و مراکز آموزشی گردید و حضور فیزیکی دانش‌آموزان در مدارس را به حداقل و حتی در برخی مناطق به صفر رسانید (بخشی پور و مهاجر بعد، ۱۴۰۰). . از دیگر سو تحقیقات نشان می‌دهد بیماری کووید-۱۹ شوک گسترده‌ای را به جامعه وارد کرد از جمله رکود اقتصادی، از دست دادن برخی مشاغل، اعتراضات به بی‌عدالتی نژادی و تهدید جدی بهداشت که تخمین اثر همه موارد در آموزش و تحصیل دانش‌آموزان کار دشواری است (کاهفیلد و همکاران[5]، ۲۰۲۰). همچنین همه‌گیری کووید-۱۹ چالش بزرگی را برای مربیان ایجاد کرد که باید کلاس‌های خود را به طور سریع و گسترده با آموزش از راه دور تطبیق دهند و تداوم آموزش را با همان سطح کیفیت قبل حفظ کنند. برخلاف آموزش سنتی، در آموزش مجازی تنها معلمان صاحبان دانش نیستند بلکه تسهیلگران یادگیری برای دانش‌آموزان می‌باشند و دانش‌آموزان تلاش‌های مشترک با معلمان خود را توسعه می‌دهند (دایتریچ و همکاران[6]، ۲۰۲۰)، لذا دانش‌آموزان سهم بیشتری نسبت به قبل در یادگیری خود ایفا می‌کنند و درنتیجه شرایط ناگهانی و تحمیلی که بیماری به وجود آورد، اثرات ناشناخته مختلفی را بر دانش‌آموزان و تحصیل آن‌ها گذاشته‌است (پشن و همکاران[7]، ۲۰۲۰)، بسیاری از دانش‌آموزان در محل زندگی دچار پریشانی روانی و عاطفی شده‌اند و نتوانسته‌اند به نحوی سازنده با شرایط به وجود آمده سازگار شوند

1 COVID-19
2 Academic failure
3 Sintema
4 Virtual Education
5 Kuhfeld et al
6 Dietrich et al
7 Pasion et al

[Downloaded from frooyesh.ir on 2026-11-11]
[DOR: 20.1001.1.2383353.1401.11.4.16.9]

(پتری و همکاران[1]، ۲۰۲۰)، به دلیل کاهش ساعت ارتباط دانش‌آموزان با معلمان و عدم امکان سوال کردن از معلمان در هنگام مواجهه با مشکلات یادگیری، سطح عملکرد تحصیلی دانش‌آموزان کاهش می‌یابد (سینتما ،۲۰۲۰). همچنین مسلم است که سرعت گسترش کرونا به گونه‌ای بوده‌است که در هر بخش از زندگی به خصوص آموزش اثر آن احساس می‌شود و البته تعطیلی به موقع مدارس متوسطه پاسخی مثبت از طرف دولت برای محافظت از دانش‌آموزان مدرسه ای در برابر خطرات احتمالی ابتلا به کووید-۱۹ بوده‌است، زیرا محیط مدرسه مکانی است که صدها دانش‌آموز در آن ملاقات می‌کنند و از این رو آن را به مکان خطرناکی تبدیل می‌کند (سینتما، ۲۰۲۰). در این شرایط موسسات آموزشی با چالش‌های فوق العاده‌ای در سیستم آموزشی خود مواجه هستند، این شرایط بحرانی نگرانی‌های بسیاری از جمله پایین آمدن کیفیت آموزشی و تحت تاثیر قرار دادن آینده دانش‌آموزان را ایجاد کرده‌است (نصیری و همکاران[2]، ۲۰۲۰)، از دیگر سو سیستم الکترونیکی برخی دانش‌آموزان با دیگر اعضای خانواده مشترک است و زمان استفاده و اتصال را باید با همدیگر هماهنگ کنند که این امر زمان یادگیری آن‌ها را کاهش می‌دهد وحتی ممکن است دچار تداخل زمانی شود و به استفاده در شب موکول کنند (دایتریچ و همکاران، ۲۰۲۰)، تحقیقات پخرل و چتری[3] (۲۰۲۰) نشان می‌دهد زمانی‌که دانش‌آموزان در مدرسه هستند، علاوه بر سرگرم کننده بودن برای آن‌ها، مهارت های اجتماعی و آگاهی آن‌ها را نیز افزایش می‌دهد، در شرایطی که دانش‌آموزان از برنامه عادی مدارس دور هستند، پیامدهای اقتصادی، اجتماعی و روانی بر زندگی دانش آموزان وارد می‌شود. از آنجایی که تمام تکالیف و امتحانات دانش‌آموزان از خانه انجام می‌شود، برای مربیان چالش برانگیز است که صحت کار و یادگیری واقعی را پیدا کنند، علاوه بر این، بسیاری از والدین فرزندان خود را در طول فرآیند یادگیری راهنمایی و حمایت می‌کنند و میزان و درجه حمایت بسیار متفاوت است (پخرل و چتری، ۲۰۲۰) همین امر سبب تلاش کمتر دانش‌آموزان برای یادگیری شده و زمان کمتری را صرف درس خواندن می‌کنند که به افت تحصیلی می‌تواند بینجامد.

باتوجه به تحقیقات گذشته افت تحصیلی برای جامعه و خانواده‌ها، حائز اهمیت است. شرایط همه‌گیری کرونا نیز اثرات مختلف و ناشناخته‌ای بر افت تحصیلی گذاشته‌است و با وجود تحقیقات مختلفی که در این حیطه انجام شده، ابعاد مختلف این اثرات روشن نشده‌است و همچنین تحقیقاتی مبنی بر بررسی دیدگاه دانش‌آموزان از دلایل به وجود آمدن افت تحصیلی خود یافت نشد و اغلب تحقیقات تنها اثر آموزش مجازی بر تحصیل را در شرایط همه‌گیری در نظر گرفته‌اند (بخشی‌پور و مهاجر بعد، ۱۴۰۰؛ بارخدا، احمد حیدری، ۱۴۰۰؛ باسیلا و کاوادزه[4]، ۲۰۲۰؛ دایتریچ و همکاران، ۲۰۲۰؛ کاهفیلد و همکاران، ۲۰۲۰؛ لیبرمن[5]، ۲۰۲۰؛ سوبدی و همکاران[6]، ۲۰۲۰) در حالی‌که شرایط همه‌گیری از جهات مختلفی می‌تواند بر تحصیل دانش‌آموزان اثر گذار باشد و نبود پژوهشی مبنی بر بررسی کیفی پدیدارشناسی دیدگاه دانش‌آموزان از علل افت تحصیلی خود، انجام این پژوهش را ضروری تلقی می‌کند، چرا که شناخت عوامل موثر بر افت تحصیلی در شرایط همه‌گیری، در بهبود سطح آموزش اثرگذار است و تا کنون به این مهم بدین شکل پرداخته‌نشده‌است و نتایج این پژوهش می‌تواند در ابعاد مختلفی مسیر تغییر در جهت ارتقا کیفی و کمی آموزش را روشن سازد و کاربرد آن در مدارس، خانواده‌ها و نظام آموزش و پرورش اصلاحاتی مهم را به همراه خواهدداشت، لذا هدف از این مطالعه تحلیل دیدگاه‌های دانش‌آموزان مقطع متوسطه درباره عوامل موثر بر افت تحصیلی آن‌ها در دوران همه‌گیری کرونا می‌باشد.

روش

روش پژوهش حاضر، به منظور بررسی بهتر دیدگاه‌های دانش‌آموزان دارای افت تحصیلی در مقطع متوسطه از علل افت آن‌ها، کیفی[7] بوده‌است . هدف روش پژوهش کیفی همانند روش‌های پژوهش دیگر فراگیری دانش و درک پدیده‌ها است. رویکرد مورد استفاده در این تحقیق، پدیدارشناسی[8] بوده‌است، هدف اصلی روش پدیدارشناسی درک ساختار اصلی پدیده‌های تجربه شده انسانی و دست‌یابی به عمق مفهومی است و در واقع تلاشی برای توصیف تجربیات زنده بدون تئوری پیشین درباره آن تجربیات است (نیکبخت و صانعی، ۱۳۸۳)،ا

1 Petrie et al
2 Naciri et al
3 Pokhrel & chhetri
4 Basilaia & Kvavadze
5 Liberman
6 Subedi et al
7 Qualitative research
8 Phenomenological

[Downloaded from frooyesh.ir on 2026-11-11]
[DOR: 20.1001.1.2383353.1401.11.4.16.9]

همچنین این پژوهش با استفاده از راهبرد پدیدارشناسی توصیفی[1] انجام گرفته‌است.. هدف از پدیدارشناسی، بررسی معنی یک پدیده یا مفهوم مورد مطالعه از نظر یک گروه از افراد است که آن را تجربه کرده‌اند؛ به عبارت دیگر پدیدارشناسی سعی بر آن دارد که به شناخت از پدیده از طریق پی بردن به درک افراد از آن پدیده، ارج نهد (بازرگان، ۱۳۹۴)، با این روش محقق سعی دارد از نقطه نظر افراد درگیر در پدیده مورد نظر به درک و بررسی آن پدیده بپردازد.

پژوهش پیش رو با استفاده از روش پدیدارشناسی توصیفی و با نمونه‌گیری هدفمند ملاک محور[2] انجام گرفته‌است. جامعه پژوهش دانش‌آموزان مقطع متوسطه پایه هشتم تا یازدهم شهر مشهد درسال ۱۴۰۰ بوده‌است.

ابزار سنجش

روش جمع آوری اطلاعات مصاحبه نیمه ساختاریافته[3] با تأکید بر رویکرد اکتشافی می‌باشد، زمان هر مصاحبه حدود بیست دقیقه بوده و جمع‌آوری داده‌ها تا اشباع نتایج ادامه یافته است. نتایج پس از مصاحبه با ۱۰ دانش‌آموز مقطع متوسطه به اشباع می‌رسد و دیگر عامل جدیدی بر افت تحصیلی یافت نمی‌شود. مصاحبه شامل ۱۰ سوال که توسط نویسنده مقاله تنظیم شد و مورد بررسی سه کارشناس قرار گرفت که ۵ سوال آن مورد تایید واقع شد و ۵ سوال حذف گردید و بر یک نمونه آزمایش شد و وضوح سوالات مورد بررسی قرار گرفت. مصاحبه‌ها به دلیل شرایط انزوای محیطی تلفنی انجام شد، به منظور رعایت اصول اخلاقی، از همه شرکت کنندگان اجازه ضبط آگاهانه برای مصاحبه گرفته شد و مصاحب‌ها توسط دستگاه ضبط، بازنگری و پیاده‌سازی شد. برای شرکت‌کنندگان متن رونوشت خوانده‌شد تا تأیید کنند که رونویسی نظرات آن‌ها را نشان می‌دهد، این کار برای افزایش اعتبار و قابلیت اطمینان داده‌ها[4] انجام شده‌است، رونویسی و کدگزاری داده‌ها توسط محقق و شخص دیگری انجام شد تا از سوگیری احتمالی جلوگیری شود. سوالات مطرح شده در مصاحبه: ۱. آیا برای شما افت تحصیلی در دوران کرونا رخ داده؟ ۲. میزان درس خواندن شما تغییر کرده است؟ ۳. سرعت یادگیری و فهم شما از دروس تغییر کرده است؟ ۴. چه عواملی بر این افت تحصیلی اثر گذاشته است؟ ۵ .فکر می‌کنید موارد دیگری هست که مختص افت تحصیلی شماست؟

معیارهای ورود افراد به مطالعه: دانش‌آموزان مقطع تحصیلی هشتم تا یازدهم متوسطه، داشتن افت تحصیلی کیفی یا کمی در دوران کرونا و علاقه‌مند به همکاری با پژوهشگر باشد.

معیارهای خروج از مطالعه: محرز شدن نداشتن افت تحصیلی مورد نظر (سوالات یک تا سه آن را مشخص می‌کند)، عدم علاقه به پاسخ دهی کامل به سوالات، افت تحصیلی فرد از دوران قبل کرونا آغاز شده باشد، دانش‌آموز دارای اختلال یادگیری باشد، خانواده در این دو سال دچار تلاطم خاصی شده باشند.

نمونه: دانش‌آموزان پایه هشتم تا یازدهم شهر مشهد در سال ۱۴۰۰ که بعد از شرایط همه‌گیری کرونا دچار افت تحصیلی کمی یا کیفی شده‌بودند.

پس از جمع آوری داده‌ها که تا اشباع نتایج ادامه یافت، تحلیل داده‌ها انجام شد. لذا پژوهشگر پیرو مفاهیم قابل کشف در داده‌های جمع آوری شده، آن را به اجزای مفهومی کوچک‌تر تقسیم می‌کند. این فرآیند را که گام نخست در آنالیز داده‌ها است کدگزاری می‌گویند. مراحل کدگزاری تحقیقات کیفی برخوردار از مراحل سه گلنه کدگزاری باز، محوری و انتخابی است (بهادری، ۱۳۹۷). در کدگزاری باز متن مصاحبه‌ها چندین بار خوانده شده و جملات اصلی آن استخراج و به صورت کدهایی ثبت می‌شود و سپس کدهای مشابه در دسته‌هایی قرار می‌گیرند. در کدگزاری محوری، طبقات به طبقات فرعی خود ربط داده می‌شوند مفهوم‌ها اختصاصی‌تر شده و دسته‌های اولیه در کدهای باز باهم مقایسه و آن‌ها که باهم شباهت داشته‌اند حول محور مشترکی قرار می‌گیرند تا تبیین‌های دقیق‌تری انجام شود (دایمون و هالوی[5]، ۲۰۰۲) و ارتباط هر مقوله با زیر مقوله‌هایش مشخص می‌شود. با گروه بندی و ادغام مفاهیم تعدادی مقوله استخراج می‌شود که در مرحله کدگزاری انتخابی مقوله‌های شناسایی شده، پالایش شده و به یکدیگر ارتباط داده می‌شوند (بهادری، ۱۳۹۷).

1 A Descriptive Phenomenological Approach
2 Criterion Sampling
3 semi- structured interviews
4 Data reliability
5 Dymon & Holloway

[Downloaded from frooyesh.ir on 2026-11-11]
[DOR: 20.1001.1.2383353.1401.11.4.16.9]

ملاک‌های ارزشیابی پژوهش کیفی: برای پژوهشگران کیفی، داوری در خصوص درستی فرآیند پژوهش و کیفیت نهایی مستلزم بهره‌گیری از معیارهایی است که ناظر به اهداف و آرمان‌های پژوهش کیفی باشند (ساوین-بادن و فیشر[1]، ۲۰۰۲). لذا در خصوص ارزشیابی پژوهش کیفی چهار رویکرد وجود دارد. در رویکرد اول از ملاک‌های سنتی مانند روایی، پایایی و عینیت برای ارزیابی پژوهش استفاده می‌کنند، رویکرد دوم ملاک‌های متفاوت منحصر به رویکرد کیفی استفاده می‌شود و در رویکرد سوم به طور تلفیقی از ملاک‌های کیفی و کمی استفاده می‌شود و در رویکرد چهارم برخی بر این باور هستند که ماهیت پژوهش کیفی به این صورت است که از هیچ ملاک ثابتی برای ارزیابی پژوهش استفاده نمی‌شود (صالحی و همکاران، ۱۳۹۴). که در این پژوهش از رویکرد سوم که ملاک ثابتی برای ارزیابی استفاده نمی‌شود بهره برده شده‌است. ملاک‌های مورد استفاده در این پژوهش به این شرح است: قابل قبول بودن: مفهوم جایگزین شده برای روایی درونی است که پژوهشگر به دنبال اطمینان از درستی یافته‌ها می‌باشد که در این پژوهش یافته‌های هر مصاحبه برای اعضا خوانده‌شد و موافقت یا مخالفت با آن بررسی شد. قابلیت اطمینان: جایگزین اعتبار است و امکان بازبینی را فراهم می‌کند که در این پژوهش تمامی مصاحبه‌ها با اجازه از اعضا ضبط و یادداشت‌برداری شد. معقول بودن: بررسی اینکه آیا این یافته منطقی است و با پژوهش‌های پیشین در تضاد نیست. تناسب: بین داده‌ها با طبقات تفکیکی تناسب وجود داشته‌باشد. مستند سازی، وضوح داشتن پژوهش، کمک کننده بودن: آیا پژوهش درک ما را از موقعیت انسانی افزایش داده‌است (هنوود و پیگن[2]، ۱۹۹۲).

یافته ها

هدف از این پژوهش قضاوت در مورد درستی یا نادرستی دیدگاه‌های دانش‌آموزان نیست بلکه هدف انعکاس و تحلیل دیدگاه‌های آن‌ها از عوامل موثر بر افت تحصیلی در دوران همه‌گیری کرونا بوده‌است.

یافته‌های این پژوهش در سه جدول آورده شده‌است. در جدول ۱ جنسیت و مقطع تحصیلی به همراه عباراتی که در مصاحبه توسط دانش‌آموز به کار برده‌شده‌است و کدگزاری باز هر عبارت شرح داده شده است.

جدول۱: کدگزای باز داده‌های استخراج شده از دانش آموزان دارای افت تحصیلی

جنسیت/مقطع تحصیلی	عبارات	کدگزاری باز
پسر/هشتم	از فضای مجازی خیلی بیشتر استفاده می‌کنم.	فضای مجازی
	بازی های آنلاین و آفلاین بیشتری انجام می‌دهم	بازی الکترونیکی
	کلا گوشی خیلی دستم می‌گیرم درحالی‌که قبل کرونا به این شکل نبوده.	
	در درس‌هایی که تقلب راحتره نمراتم کاهش نیافته	تقلب
	اما هم کم میخونم و هم یاد نمی‌گیرم (مانند ریاضی).	کاهش کیفیت یادگیری
	رقابت کم شده	کم خوانی
	دروس علوم، ریاضی و عربی سخت‌تر شده و چون خوب یاد نمی‌گیرم کمتر می‌خوانم	استرس
	استرس بیشتری دارم	مشکلات نرم افزار آموزشی
	برنامه شاد خیلی اوقات مشکل دارد	مشکلات اینترنت
	اینترنت قطع و وصل می‌شود	بی نظمی معلم
	روز کلاس‌ها عوض می‌شود	تغییر ساعت کلاس
	فاصله درس دادن معلم و امتحان کوتاهتر و بی نظم شده و باعث می‌شود سراغ درس نروم	عدم پاسخگویی معلم
	اگر چند سوال از معلم بپرسیم بلاک می‌شویم و پاسخگو نیستند و کلا نمی‌شود راحت سوال پرسید و درک پاسخ معلم هم سخت‌تر شده است	کیفیت پایین تدریس
	معلمان کمتر به حل تمرین می‌پردازند که باعث می‌شود خوب یاد نگیریم	دوستان و همکلاسی‌ها
	ارتباط با همکلاسی ها کمتر شده و بر انگیزه درس خواندن اثر داشته	برخورد خانواده
	رابطه با خانواده دچار مشکل شده چراکه زمان زیادی با گوشی هستیم و مرتب خانواده اعتراض می‌کند	
پسر/دهم	چون کسی را نمی‌بینیم انگیزه شرکت در کلاس ندارم	انگیزه

1 Savin-Baden & Fisher

2 Henwood & Pigeon

[Downloaded from frooyesh.ir on 2026-11-11]

[DOR: 20.1001.1.2383353.1401.11.4.16.9]

	و حواسم پرت می‌شود	حواس پرتی
	استفاده از فضای مجازی زیاد شده	فضای مجازی
	تقلب زیاد می‌کنم	تقلب
	رقابت کم شده	انگیزه
	خود آموزش مجازی چون معلم ما را نمی‌بیند باعث می‌شود تمرکز کمتری داشته‌باشیم.	حواس‌پرتی
	محیط مدرسه نمی‌بینیم	مدرسه
	شور ارتباط با دوستان نیست	دوستان و همکلاسی‌ها
	زنگ ورزش نشاط بخش بوده که با نبود ورزش رخوت ایجاد شده‌است	ورزش
	معلم‌ها بی انرژی‌تر درس می‌دهند و انگیزه آن‌ها هم کم شده.	کیفیت پایین تدریس
دختر/دهم	با وجود درس خواندن بیشتر اما بازدهی و فهم کمتری حاصل می‌شود و نمرات هم کمتر شده	کاهش کیفیت یادگیری
	استفاده از تلفن برای شرکت در کلاس حواسم را پرت می‌کند	
	استفاده زیاد از تلفن همراه باعث شده ارتباط با خانواده بدتر شود و روی درس اثر گذاشته	بازیگوشی
	ندیدن و کم دیدن دوستان	برخورد خانواده
	رابطه با معلم‌ها بدتر شده و برخوردهای بد آن‌ها بیشتر شده است	
	معلم‌ها سوالات را یا جواب نمی‌دهند یا خیلی دیر و بی کیفیت جواب می‌دهند	دوستان و همکلاسی‌ها
		بد رفتاری معلم
		عدم پاسخگویی معلم
دختر/هشتم	زمان درس خواندن کمتر شده	کم خوانی
	اعصاب بیشتر خورد می‌شود	عصبی بودن
	استفاده زیاد از فضای مجازی خستگی روحی ایجاد کرده	افسردگی
	تقلب راحتر شده و همین انگیزه درس خواندن را کم می‌کند	تقلب
	فهم دروس سخت‌تر شده	کاهش کیفیت یادگیری
	قطع و وصلی و مشکلات اینترنت	مشکلات اینترنت
	معلمان دیر پاسخ می‌دهند	عدم پاسخگویی معلم
	جواب‌های آن‌ها بی کیفیت هست	کیفیت پایین تدریس
	نداشتن تفریح	تفریح
پسر/یازدهم	مجازی بودن کلاس‌ها حواس را پرت می‌کند	حواس پرتی
	نبود امکانات آزمایشی و فهم سخت‌تر دروس	کاهش کیفیت یادگیری
	دیدن بیشتر اخبار در فضای مجازی و خورد شدن اعصاب	اطلاعات مضر
	استرس گرفتن بیماری برای خود و عزیزان	استرس
	مزاحمت‌های خانواده حین کلاس	برخورد خانواده
	کمتر دیدن دوستان	دوستان و همکلاسی‌ها
	کیفیت آموزشی ضعیف	کیفیت پایین تدریس
	درست جواب ندادن معلمان به سوالات و عدم امکان سوال پرسیدن حین درس	عدم پاسخگویی معلم
دختر/نهم	تنبلی زیاد شده و کمتر درس می‌خوانم	کم خوانی
	مجازی بودن و دیده نشدن باعث شده از درس بلد نبودن و جواب ندادن سر کلاس کمتر خجالت بکشم	کاهش کیفیت یادگیری
		بی تفاوتی به درس
	پرت شدن حواس و گشتن در فضای مجازی حین درس دادن معلم	حواس‌پرتی
	تقلب بیشتر از قبل می‌کنم	تقلب
	برای رفع اشکال دروس فیزیک و ریاضی شرایط سخت شده و هم حین کلاس سوالم فراموش می‌کنم	کاهش کیفیت یادگیری
	سخت‌تر فهمیدن حرف‌های معلم به علت ندیدن معلم	
	ندیدن دوستان	دوستان و همکلاسی‌ها
پسر/هشتم	با موبایل زیاد بازی می‌کنم	بازی الکترونیکی
	به امید تقلب کمتر درس می‌خوانم	تقلب
	احساس افسردگی دارم	افسردگی
	با خانواده برای استفاده زیاد از موبایل دچار مشکل شده‌ام	برخورد خانواده

[Downloaded from frooyesh.ir on 2026-11-11]
[DOR: 20.1001.1.2383353.1401.11.4.16.9]

	حین تدریس معلم به درس گوش نمی‌دهم و حواسم پرت است	حواس‌پرتی
	برای درس‌هایم نسبت به گذشته استرس بیشتری دارم	استرس
	چرا که کمتر یاد می‌گیرم	کاهش کیفیت یادگیری
پسر/دهم	از فضای مجازی زیاد استفاده می‌کنم	فضای مجازی
	معلم امسال رفتار پرخاشگرانه‌ای دارد که	بد رفتاری معلم
	باعث می‌شود اشکالاتمان را نپرسیم	عدم پاسخ‌گویی معلم
	ساعت کلاس را معلم تغییر می‌دهد	تغییر ساعت کلاس
	با دوستانم ارتباطم کم شده‌است	دوستان و همکلاسی‌ها
	نرم‌افزار مورد استفاده برای کلاس، قطع و وصلی زیادی دارد	مشکلات نرم افزار آموزشی
دختر/ دهم	از موبایل خیلی استفاده می‌کنم و گروه‌ها، کانال‌های زیادی دارم	فضای مجازی
	که مطالبی که در گذشته اصلا از آن اطلاعی نداشتم را می‌خوانم و	اطلاعات مضر
	عصبی‌تر شده‌ام	عصبی بودن
	بیشتر نگران درس‌هایم هستم اما	استرس
	کمتر درس می‌خوانم	کم خوانی
	رابطه‌ام با خانواده دچار چالش شده	برخورد خانواده
	احساس تنهایی و افسردگی دارم	افسردگی
	دوستانم باهم بیرون می‌روند اما من فقط در فضای مجازی با آن‌ها در ارتباط هستم	دوستان و همکلاسی‌ها
	دلم برای مدرسه تنگ شده‌است	تفریح
		مدرسه
دختر/یازدهم	دوستان مجازی زیادی پیدا کردم	فضای مجازی
	که زمان زیادی را ازم می‌گیرد	کم آوردن زمان
	استرس بیشتری را دارم با اینکه	استرس
	کمتر درس می‌خوانم	کم خوانی
	زیاد عصبی می‌شوم و فکر کنکور آزارم می‌دهد	عصبی بودن
	معلم در ساعاتی که انتظار نداریم کلاس می‌گذارد	تغییر ساعت کلاس
	معلم نمونه کمتر حل می‌کند و	کاهش کیفیت تدریس
	خوب یاد نمی‌گیرم	کاهش کیفیت یادگیری

در ادامه کدهای باز دسته‌بندی شده و کدگذاری محوری انجام شده‌است که شامل کدهای: مسائل روانی، یادگیری، تلفن همراه، بستر آموزشی، محیط‌های نشاط‌آور، نزدیکان و معلم می‌باشد، که در جدول شماره ۲ ارائه شده‌است.

۲. جدول کدگزاری باز و محوری

کدگذاری باز	کدگزاری محوری
حواس‌پرتی	مسائل روانی
عصبی بودن	
افسردگی	
استرس	
کاهش کیفیت یادگیری	یادگیری
تقلب	
انگیزه	
کم خوانی	
کم آوردن زمان	
بازیگوشی	تلفن همراه
بازی الکترونیکی	
اطلاعات مضر	
فضای مجازی	

[Downloaded from frooyesh.ir on 2026-11-11]
[DOR: 20.1001.1.2383353.1401.11.4.16.9]

مشکلات اینترنت	بستر آموزشی
مشکلات نرم افزار آموزشی	
ندیدن مدرسه	محیط‌های نشاط‌آور
کم شدن تفریح	
دوستان و همکلاسی‌ها	نزدیکان
برخورد خانواده	
عدم پاسخگویی معلم	معلم
بی نظمی معلم	
بدرفتاری معلم	
کیفیت پایین تدریس	
تغییر ساعت کلاس	

کدهای محوری اتخاذ شده پالایش شده و در دسته‌های اختصاصی قرار گرفته‌است که کدگذاری انتخابی نامیده می‌شود و در جدول شماره ۳ ارائه شده‌است.

جدول۳. کدگذاری محوری و انتخابی

کدگذاری محوری	کدگزاری انتخابی
یادگیری	فردی
تلفن همراه	
مسائل روانی	
محیط‌های نشاط آور	محیطی
نزدیکان	
معلم	آموزشی
بستر آموزشی	

نتایج این مطالعه به این واقعیت اشاره دارد در شرایط کرونا که آموزش به صورت مجازی شده‌است، اثراتی بر افت تحصیلی دانش‌آموزان داشته است که علت‌های به دست آمده در در این پژوهش شامل سه محور فردی، محیطی و آموزشی می‌باشد، محور فردی شامل: استفاده تلفن همراه، یادگیری و مسائل روانی. محور محیطی شامل: محیط‌های نشاط‌آور و نزدیکان و محور آموزشی شامل معلم و بستر آموزشی می‌باشد.

بحث و نتیجه‌گیری

دانش‌آموزان سرمایه‌های انسانی هر کشور هستند و ارتقا یا افت تحصیلی آن‌ها سبب رشد یا رکود این سرمایه ملی می‌شود لذا این پژوهش با هدف بررسی عمیق ادراک دانش‌آموزان از عوامل موثر بر افت تحصیلی آن‌ها در شرایط همه‌گیری کرونا انجام شده‌است. نتایج این پژوهش در سه حیطه عوامل فردی، محیطی و آموزشی به دست آمده‌است با پژوهش‌های مختلف مورد نقد و بررسی قرار گرفته‌است:

الف) عوامل فردی موثر بر افت تحصیلی: عوامل فردی به دست آمده در این پژوهش عبارت اند از: حواس‌پرتی، عصبی بودن، افسردگی، استرس (مسائل روانی) و کاهش کیفیت یادگیری، انگیزه، تقلب، کم خوانی، کم آوردن زمان (یادگیری) و بازیگوشی، بازی الکترونیکی، اطلاعات مضر، فضای مجازی (تلفن همراه) که در ادامه به نقد و بررسی آنان در تحقیقات انجام شده پرداخته می‌شود.

افسردگی، استرس و عصبی بودن: افت تحصیلی با بی‌علاقگی به درس، رابطه نزدیکی دارد. برخی دانش‌آموزان افسردگی دارند و معمولا علاقه به درس و مطالعه ندارند و انگیزه مطالعه را از دست می‌دهند و تداوم افسرگی منجر به افت تحصیلی آن‌ها می‌گردد، همچنین نوجوانی یک دوره حیاتی برای رشد اجتماعی است. فاصله‌گذاری اجتماعی و تعطیلی مدارس در طول همه‌گیری کووید-۱۹ می‌تواند مشکلات سلامت روان موجود در نوجوانان را بدتر کند و خطر ابتلا به مشکلات روانی آینده را افزایش دهد، از دیگر سو فقدان شرایط عادی زندگی

[Downloaded from frooyesh.ir on 2026-11-11]
[DOR: 20.1001.1.2383353.1401.11.4.16.9]

برای بسیاری از دانش‌آموزان، انزوای اجتماعی و احساس تنهایی خطر ابتلا به مشکلات روانی را افزایش می‌دهد (کلمن و همکاران[1]، ۲۰۲۰)، همچنین از آنجا که نوجوانان و جوانان نسبت به بزرگسالان، در برابر تأثیرات منفی استرس آسیب‌پذیرتر هستند (چاسین و همکاران[2]، ۲۰۰۳)) به نظر می‌رسد تأثیرات روان‌شناختی همه‌گیری کووید-۱۹ نیز بر آنان بیشتر باشد که درین پژوهش این موارد به عنوان مسائل روانی یاد شده است. انگیزه: ۸۳ درصد والدینی که در نظرسنجی گالوپ شرکت کردند، در گذشته فرزندان آن‌ها سابقه استفاده از برنامه آموزشی مجازی را داشته‌اند (کوهفلد و همکاران، ۲۰۲۰)، اما در دوره همه‌گیری کوید-۱۹ دانش‌آموزان روش آموزش از را دور را انتخاب نکردند بلکه مجبور به استفاده از آن شدند، لذا نسبت به دانش‌آموزانی که قبل این دوران آموزش مجازی داشته‌اند، انگیزه کمتری دارند (دایتریچ و همکاران، ۲۰۲۰)، . انگیزه تحصیلی، میزان مشارکت و دلبستگی دانشجویان به دانشگاه بعد از مجازی شدن آموزش در دوران همه‌گیری کرونا،کاهش چشم‌گیری داشته‌است (پشن، ۲۰۲۰). کاهش کیفیت یادگیری: از دیگر سو شرایط همه‌گیری بیماری بر یادگیرندگان با انگیزه ذاتی در یادگیری تأثیر زیادی نمی‌گذارد زیرا آن‌ها به حداقل نظارت و راهنمایی نیاز دارند، در حالی که گروه آسیب پذیر متشکل از دانش آموزان ضعیف در یادگیری با مشکلاتی روبرو می‌شوند (پخرل و چتری ،۲۰۲۰)، کم خوانی: در یک بررسی در سطح ملی از معلمان، نشان می‌دهد دانش‌آموزان در شرایط همه‌گیری کرونا، نیمی از زمان یادگیری خود را نسبت به قبل صرف درس‌خواندن و یادگیری می‌کنند (گورتز[3]، ۲۰۲۰)، تقلب: در پژوهش پخرل و چتری (۲۰۲۰) نشان می‌دهد به دلیل تعداد زیاد دانش‌آموزان امکان نظارت مناسب معلمان به طور مجازی نبوده و تقلب افزایش یافته‌است و در این پژوهش با کد یادگیری به این موارد دست یافته‌شده‌است. بازی الکترونیکی: اکثر دانش‌آموزان یکی از تفریحات آنان، اشتغال با تلفن همراه و انجام بازی‌های آنلاین و آفلاین است. از جمله مشکلات این امر، افت تحصیلی یا پیشرفت تحصیلی ضعیف است. استفاده زیاد از بازی‌های الکترونیکی و رایانه‌ای، موجب شده روحیه جمع‌گرایی به سرعت ضعیف شده و به سست شدن روابط خانوادگی، بی‌حوصلگی، پرخاشگری و بی‌قراری و افت تحصیلی در کودکان و نوجوانان بیانجامد (جعفری و عندلیبان، ۱۳۹۷)، اطلاعات مضر: همچنین استفاده زیاد از شبکه‌های مجازی و دریافت اطلاعات بیشتر، با اضطراب، احساس ناتوانی و برداشت‌های فاجعه آمیز از شرایط در ارتباط است (ریوا و همکاران[4]، ۲۰۲۰)، فضای مجازی: بسیاری از دانش‌آموزان شرکت‌کننده در کلاس‌های آنلاین، زمان بیشتری را در پلت‌فرم‌های مجازی صرف کرده‌اند، که کودکان در برابر خطرات فضای مجازی بسیار آسیب‌پذیر هستند، زمان استفاده زیاد و بدون ساختار صرف شده برای یادگیری آنلاین، کودکان را در معرض محتوای بالقوه مضر و خشونت آمیز و همچنین خطر آزار و اذیت سایبری قرار داده است (پخرل و چتری، ۲۰۲۰)، که این موارد نیز با کد تلفن همراه در این پژوهش حاصل شده‌است. تعطیلی مدارس و اقدامات محدودکننده شرایطی ایجاد کرده‌است که خانواده‌ها به فناوری و راه‌حل‌های دیجیتالی تکیه کنند تا کودکان را درگیر یادگیری، سرگرمی و ارتباط با دنیای خارج نگه دارند، اما همه کودکان دانش، مهارت‌ها و منابع لازم را برای ایمن نگه‌داشتن خود در فضای آنلاین ندارند. در این پژوهش علاوه بر موارد فوق که در تحقیقات دیگر یافت شده‌است، دانش‌آموزان شرایط مجازی آموزش را سبب حواس‌پرتی می‌دانستند چرا که معلم و همکلاسی‌ها و فضای کلاس را نمی‌بینند و در آن حضور ندارند و با تلفن همراهی در دست از آموزش بهره می‌برند و ضمن کلاس حواس آن‌ها به محیط منزل، و قسمت‌های دیگر تلفن همراه پرت می‌شود، همچنین نسبت به دوران قبل از کرونا، برای انجام تکالیف و درس خواندن زمان کم می‌آورند چرا که کلاس‌های مجازی وقت بیشتری می‌گیرد و اغلب اوقات زمان‌های آن در طول روز پراکنده‌است و ساعت استفاده از تلفن همراه نسبت به دوران قبل همه‌گیری افزایش یافته‌است.

ب) عوامل محیطی موثر بر افت تحصیلی: دانش‌آموزان موارد متعددی مانند برخورد خانواده، مدرسه، تفریح، دوستان و همکلاسی‌ها را عنوان کردند.

مدرسه: از جمله عوامل اثرگذار در یادگیری می‌توان به محیط و جو حاکم اشاره کرد (شفیعی و دوستی، ۱۳۹۹)، همچنین برای اینکه دانش‌آموز بتواند از برنامه درسی حداکثر بهره را ببرد باید در کلاس، زمینه‌ای فراهم شود که در آن فراگیر به شرکت و درگیری در فعالیت‌های یادگیری برانگیخته شود (استیپک[5]، ۲۰۰۲)، لذا مدرسه نقش با اهمیتی در بالا بردن رشد تحصیلی شاگردان دارد، گاهی باید افت تحصیلی دانش‌آموزان را در محیط آموزشی جستجو کرد. شیوه تدریس استاد، شرایط فیزیکی کلاس، ارزشیابی‌های نادرست از عملکرد فراگیران و نیز مشکلات مربوط به نظام آموزشی در زمینه محتوای آموزشی، فقدان امکانات مادی لازم، انگیزه کم استادان به کار خود و عدم ارتباط

1 Clemens et al
2 Chassin et al
3 Gewertz
4 Riva et al
5 Stipek

[Downloaded from frooyesh.ir on 2026-11-11]
[DOR: 20.1001.1.2383353.1401.11.4.16.9]

متقابل بین استاد و فراگیر مشکلاتی در جهت یادگیری ایجاد می کند (شفیعی و دوستی، ۱۳۹۹)، با این وجود مدارس می‌توانند یک شبکه حمایت اجتماعی و خدمات بهداشت روانی برای نوجوانان آسیب‌پذیر ارائه دهند اما با بسته شدن مدارس در طول همه‌گیری بیماری، لایه محافظتی حمایت از سلامت روان مبتنی بر مدرسه از دست رفته‌است (لی[1]، ۲۰۲۰)، علاوه بر این موارد، دانش‌آموزان نحوه رفتار و برخورد خانواده خود را با شرایط آموزش غیر حضوری دارای اهمیت می‌دانستند و ندیدن دوستان و همکلاسی‌ها و کمبود تفریحات را از دیگر عوامل موثر بر افت تحصیلی خود عنوان کردند.

ج) عوامل آموزشی موثر بر افت تحصیلی:

محور آموزشی عنوان شده در این پژوهش شامل مشکلات اینترنت، مشکلات نرم افزار آموزشی (بستر آموزشی)، کیفیت پایین تدریس، تغییر ساعت کلاس، بی‌نظمی معلم و عدم پاسخگویی معلم، بدرفتاری معلم (معلم) می‌باشد. اینترنت و نرم‌افزار آموزشی: تحقیقات مختلفی کمبودهای خاصی مانند ضعف زیرساخت تدریس آنلاین، مواجهه محدود معلمان با تدریس آنلاین، شکاف اطلاعاتی، محیط نامناسب برای یادگیری در خانه را نشان می‌دهند (پخرل و چتری، ۲۰۲۱)، در پژوهش سوبدی و همکاران (۲۰۲۰) ابزار مورد استفاده در آموزش الکترونیکی اهمیت بالایی دارد و به دانش‌آموزان در جهت تسهیل یادگیری کمک می‌کند. در شرایط بحرانی آموزش غیرحضوری، نیاز بیشتری به موسسات آموزشی برای تقویت شیوه‌های برنامه درسی وجود دارد و استفاده از تکنیک‌ها و رویکردهای ابتکاری آموزش از اهمیت بالایی برخوردار خواهد بود (تاکرو[2]، ۲۰۲۰)، عدم پاسخگویی معلم: در شرایط همه‌گیری بیماری مدارس ممکن است در حد انتظار مؤثر نبوده باشند و نشانه‌های نگران کننده‌ای وجود دارد که بسیاری از معلمان اصلاً با بخش قابل توجهی از دانش آموزان ارتباط نداشته‌اند (لیبرمن، ۲۰۲۰)، طبق یک نظرسنجی ملی از معلمان که در هفته آموزش، در هفته اول آوریل انجام شد، تنها ۳۹٪ از معلمان گزارش دادند که حداقل یک بار در روز با دانش آموزان خود تعامل دارند و بیشتر ارتباط معلم و دانش‌آموزان از طریق ایمیل انجام می شود. یک بررسی از پاسخ‌های جمع‌آوری‌شده توسط مؤسسه آمریکا نشان داد که از هر پنج ناحیه مدرسه فقط یک ناحیه استاندارد لازم را برای یادگیری از راه دور برآورده می‌کند (مالکوس[3]، ۲۰۲۰). علاوه بر موارد فوق که در تحقیقات دیگر نیز به آن دست یافته‌شده‌است، دانش‌آموزان در زمینه‌های مختلفی از معلمان خود ناراضی بودند و معتقدند آن‌ها نسبت به دوران قبل از همه‌گیری کاهش کیفی تدریس داشته‌اند، بی‌حوصلی معلمان در درس دادن، بی نظمی در ساعت کلاس و جابه جایی ساعت‌های درسی، بی‌نظمی معلم در تدریس و ارائه تکلیف، بدرفتاری‌ها و پرخاش‌های معلمان در فضای مجازی با دانش‌آموزان از دیگر موارد عنوان شده در این پژوهش است.

از طرفی با توجه به تحقیقات متعددی که در زمینه آموزش مجازی شده است نشان می‌دهد که ، این فرصت استفاده از یادگیری سیار برای دانش‌آموزان و برای معلمان ارزشمند نیز خواهد بود (اباسون و همکاران[4]، ۲۰۰۹)، این یادگیری چندین مزیت دارد، تدریس مجازی می‌تواند در هر مکان و زمان رخ دهد و روند یادگیری محدود به یک مکان خاص نیست (کربیل و والد کربیل[5]، ۲۰۰۷). علاوه بر این، به دانش‌آموزان اجازه می‌دهد خودتنظیمی یادگیری داشته باشند (شا[6] و همکاران، ۲۰۱۲)، همچنین نتایج مطالعات مختلف نشان می‌دهد که درصورت داشتن محیط فنی و پشتیبانی مناسب در مدارس یا موسسات آموزش عالی، محیط‌های آموزش مجازی می‌توانند بسیار موفق باشند (باسیلا و کاوادزه، ۲۰۲۰)، درنتیجه در شرایط همه‌گیری، مربیان و دست اندرکاران آموزش و پرورش، باید به دنبال اصلاح نقاط ضعف و استفاده از فرصت‌های موجود به منظور بهبود کیفی و کمی سطح تحصیلی دانش‌آموزان باشند.

نتیجه حاصل از این تحقیق و تحقیقات گذشته نشان می‌دهد ویژگی‌های افراد، کیفیت مدرسه و آموزش و برخورد خانواده در افت تحصیلی بسیار اثرگذار است و حتی شرایط همه‌گیری بیماری برای برخی دانش‌آموزان با محیط غنی و ویژگی‌های فردی سازگار با شرایط جدید موجب رشد بیشتر تحصیلی آن‌ها می‌تواند باشد ، تحقیقات کوهفلد و همکاران (۲۰۲۰) بیان می‌کند که گروه‌های مختلف دانش‌آموزان به یادگیری مجازی پاسخ متفاوتی می‌دهند و این مساله به عوامل متعددی بستگی دارد و بسیار چالش‌برانگیز است از جمله شناختی که دانش‌آموز از معلم خود داشته‌باشد در یادگیری او موثر است. نتیجه پژوهش باسیلا و کاوادزه (۲۰۲۰) نشان می‌دهد یادگیری آنلاین به دانش‌آموزان دارای چالش فیزیکی اجازه می‌دهد تا آزادی بیشتری در یادگیری در محیط مجازی داشته باشند و دیگر نیاز به

1 Lee
2 Toquero
3 Malkus
4 Aubusson et al
5 Corbeil & Valdes-Corbeil
6 Sha

[Downloaded from frooyesh.ir on 2026-11-11]
[DOR: 20.1001.1.2383353.1401.11.4.16.9]

حرکت ندارند، همچنین مجازی شدن آموزش، شرایطی را فراهم کرده‌است که معلمان و والدین بیش از قبل با یکدیگر در ارتباط باشند که می‌تواند به بهبود وضعیت تحصیلی دانش‌آموزان بیانجامد، همچنین خانواده‌ها در شرایطی که آموزش در منزل انجام می‌شود، حمایت‌های مالی و تحصیلی مضاعفی را در قبال فرزندان خود باید انجام دهند، یادگیری آنلاین فرصتی را برای آموزش و یادگیری به روش‌های نوآورانه بر خلاف تجربیات تدریس و یادگیری در محیط کلاسی معمولی فراهم کرده است (پخرل و چتری، ۲۰۲۰).

از جمله محدودیت‌های این پژوهش، عدم همکاری لازم کادر مدرسه در دادن اطلاعات تماس دانش‌آموزان دارای افت تحصیلی می‌باشد.

با توجه به دست‌آوردهای حاصل از این تحقیق پیشنهاداتی ارائه می‌شود:

- ✓ نظارت مستمر بر معلمان، نحوه تدریس، ساعات کلاسی، برنامه امتحانات، پاسخگویی و کیفیت آن و دسترسی دانش‌آموزان به معلمان باید وجود داشته‌باشد.
- ✓ هر مدرسه نیازمند تیمی از مشاوران برای کمک و پشتیبانی روانی دانش‌آموزان و بررسی چالش‌های آن‌ها است
- ✓ تفریحات محیط باز با تعداد محدود توسط مدرسه و خانواده‌ها فراهم شود
- ✓ تلاش شود آموزش از سمت استفاده از تلفن همراه به ابزارهای دیگر مانند تلویزیون‌های هوشمند برسد چرا که دیگر امکان استفاده از فضاهای مختلف اینترنت برای دانش‌آموزان فراهم نیست و استفاده از فضای مجازی در دید خانواده قرار می‌گیرد
- ✓ ارزیابی‌ها متنوع باشد و میزان اهمیت به نمره کتبی مجازی در آن کم شود تا ارزیابی واقعی‌تر و امکان تقلب در آن کمتر باشد
- ✓ آموزش مهارت‌های خودتنظیمی و خودکنترلی به دانش‌آموزان تا کمتر به محیط‌های بیرونی برای انجام وظایف خود وابسته بوده و اثر کمتری از جو مجازی بگیرند
- ✓ خانواده‌ها با رعایت پروتکل‌ها بیش از گذشته به ارتباطات دوستانه فرزندان خود اهمیت دهند و محیط سالم را برای این ارتباطات فراهم آورند
- ✓ خانواده‌ها و مدارس، برنامه‌های تربیتی و غیر درسی برای افزایش روحیه و سطح خلقی و مهارت‌های فردی دانش‌آموزان ترتیب دهند
- ✓ تنوع در ارائه آموزش با استفاده از ابزارهای آموزشی قابل استفاده در تدریس مجازی باشد

منابع

اتکینسون، ریچارد.، هیلگارد، اتنست. (۱۹۸۳). ترجمه محمد نقی براهنی (۱۳۹۸)، *زمینه روانشناسی*. تهران: رشد.

بارخدا، سید جمال و احمد حیدری، پرستو. (۱۴۰۰). بازنمایی تجارب دانشجویان از چالش‌ها و مشکلات تدریس در فضای مجازی. *مجله تدریس پژوهی*. ۹(۱): ۷۳-۹۸.

بخشی پور، ابوالفضل و مهاجر بعد، زهرا. (۱۴۰۰). تحلیل پدیدارشناسانه ادراک و تجربه زیسته دانش آموزان رشته فتوگرافیک از نقاط ضعف و قوت آموزش غیرحضوری در پاندمی کرونا. *مجله تدریس پژوهی*، ۹(۲): ۲۷۳-۲۴۸.

بیابانگرد، اسماعیل (۱۳۸۲)، *روش‌های پیشگیری از افت تحصیلی*، تهران : سازمان انجمن اولیاء و مربّیان جمهوری اسلامی ایران.

بهادری، علی (۱۳۹۷)، پژوهش کیفی داده بنیاد, «کدگذاری» و اهمیت مراحل و شیوه اجرای آن در کارورزی دانشگاه فرهنگیان. *راهبردهای نوین تربیت معلمان*، ۴(۵): ۶۹-۸۸.

جعفری، امیر.، عندلیبیان، امیر هوشنگ. (۱۳۹۷). نقش بازی های رایانه ای در افت تحصیلی دانش آموزان متوسطه شهر تهران، *نشریه علمی پژوهشی فناوری آموزش*، ۱۲(۳): ۲۱۱-۲۲۰.

حیدری، صدیقه.، یکتا، محمدرضا و برزگر، مجید (۱۴۰۰). تحلیل کیفی عوامل موثر بر استرس بیماری کووید-۱۹ با استفاده از نظریه داده بنیاد، *مجله رویش روانشناسی*، ۱۰(۹): ۲۰-۱۴.

رحیمی پردنجانی، سجاد.، حشمتی، هاشم و مقدم، زهرا (۱۳۹۳). بررسی فراوانی و عوامل موثر بر افت تحصیلی دانشجویان ساکن خوابگاه دانشکده‌های پیراپزشکی و بهداشت دانشگاه علوم پزشکی گلستان در سال تحصیلی ۱۳۹۱-۱۳۹۰. *فصلنامه علمی- دانشگاه علوم پزشکی تربیت حیدریه*. ۱، ۲۸-۱۶.

شفیعی، صابر و انور، دوستی (۱۳۹۹). بررسی دلایل افت تحصیلی دانش آموزان، *مجله پژوهش و مطالعات علوم اسلامی*، ۱۳(۲): ۵۲-۴۲.

صالحی، کیوان.، بازرگان، عباس.، صادقی، ناهید.، شکوهی یکتا، محسن (۱۳۹۴). تحلیل پدیدارشناسانه ادراک و تجربه زیسته معلمان مدارس ابتدایی از نقاط ضعف و قوت برنامه ارزشیابی توصیفی. *نشریه پژوهش در نظام های آموزشی*، ۹ (۳۱)، ۱۹-۶۸.

نیکبخت نصرآبادی، علیرضا و صانعی، اشرف السادات (۱۳۸۴)، *روش‌شناسی تحقیقات کیفی در علوم پزشکی*. تهران: برای فردا.

[Downloaded from frooyesh.ir on 2026-11-11]
[DOR: 20.1001.1.2383353.1401.11.4.16.9]

Aubusson, P., Schuck, S., & Burden, K. J. A.J. (2009). Mobilelearning for teacher professional learning: benefits, obstacles and issues. *Research in Learning Technology*,17(3), 233-247. https://doi.org/10.3402/rlt.v17i3.10879

Basilaia, G., & Kvavadze, D. (2020). Transition to Online Education in Schools during a SARS-CoV-2 Coronavirus (COVID-19) Pandemic in Georgia. *Pedagogical Research*, *5*(4), 60-69. https://doi.org/10.29333/pr/7937

Chassin, L., Ritter, J., Trim, R. S., & King, K. M. (2003). *Adolescent substance use disorders*. New Work: The Guilgford press.

Clemens, V., Deschamps, P.,& Fegert, J.M. (2020). Potential effects of "social" distancing measures and school lockdown on child and adolescent mental health. *Eur Child Adolesc Psychiatry*, 29(6), 739–742. https://doi.org/10.1007/s00787-020-01549-w

Corbeil, J. R., & Valdes-Corbeil, M. E. J. E. Q. (2007). Are you ready for mobile learning?. *Educause*, 30(2), 51-59.

Daymon, Ch., & Holloway, I. (2002). *Understanding, Managing, and Implementing Quality*: *Frameworks, Techniques and Cases*. London and New York: Routledge.

Dietrich, N., Kentheswaran, K., Ahmadi, A., Teychené, J., Bessière, Y., Alfenore, S., & Hébrard, G. (2020). Attempts, successes, and failures of distance learning in the time of COVID-19. *Journal of Chemical Education*, *97*(9), 2448-2457.

Gewertz, C. (2020). Instruction during COVID-19: Less learning time drives fears of academic erosion. Education Week.

Henwood, K. L. & N. R. Pigeon. (1992). Qualitative research and psychological theorising. *British Journal of Psychology*, 83(1), 97-112, http://dx.doi.org/10.1111/j.2044-8295.1992.tb02426.x

Kuhfeld, M., Soland, J., Tarasawa, B., Johnson, A., Ruzek, E., & Liu, J. (2020). Projecting the potential impact of COVID-19 school closures on academic achievement. *Educational Researcher*, *49*(8), 549-565. https://doi.org/10.3102/0013189X20965918

Lee, J. (2020). Mental health effects of school closures during COVID-19. *Lancet Child Adolesc Health*, 4(6),421. https://doi.org/10.1016/S2352-4642(20)30109-7

Lieberman, M. (2020, April 17). Taking attendance during coronavirus closures: Is it even worth it? *Education Week*. https://www.edweek.org/ew/articles/2020/04/17/taking-attendance-is-tricky-duringcoronavirus-closures.html

Naciri, A., Baba, M. A., Achbani, A., & Kharbach, A. (2020). Mobile learning in Higher education: Unavoidable alternative during COVID-19. *Aquademia*, *4*(1), 1-2. https://doi.org/10.29333/aquademia/8227

Riva, G., Mantovani, F., & Wiederhold, B. K. (2020). Positive technology and covid-19. *Cyberpsychology, Behavior, and Social Networking*, 23(9), 581-587.https://doi.org/10.1089/cyber.2020.29194.gri

Thakur, A. (2020). Mental Health in High School Students at the Time of COVID-19: A Student's Perspective. *Journal of the American Academy of Child and Adolescent Psychiatry*, *59*(12), 1309–1310. https://doi.org/10.1016/j.jaac.2020.08.005

Savin - Baden, M. & A. Fisher. Negotiating 'Honesties' in the Research Process. British Journal of Occupational Therapy, 65(4), 191-193, 2002. https://doi.org/10.1177/030802260206500407

Stipek, D. J. (2002). Motivation to learn: From theory to practice (2th ed.), Boston: Allyn & Bacon.

Toquero, C. M. (2020). Challenges and Opportunities for Higher Education amid the COVID-19 Pandemic: The Philippine Context. *Pedagogical Research*, 5(4), 1-5. https://doi.org/10.29333/pr/7947

Sha, L., Looi, C. K., Chen, W., & Zhang, B. H. J. J. o. C. A. L. (2012). Understanding mobile learning from the perspective of self - regulated learning. *Journal of Computer Assisted Learning*, *28*(4), 366-378. https://doi.org/10.1111/j.1365-2729.2011.00461.x

Sintema, E. J. (2020). Effect of COVID-19 on the performance of grade 12 students: Implications for STEM education. *Eurasia Journal of Mathematics, Science and Technology Education*, *16*(7), 1-6. https://doi.org/10.29333/ejmste/7893

Subedi, S., Nayaju, S., Subedi, S., Shah, S. K., & Shah, J. M. (2020). Impact of e-learning during COVID-19 pandemic among nurshing students and teachers of Nepal. *International Journal of Science and Healthcare Research*, 5(3), 68-76. https://ijshr.com/IJSHR_Vol.5_Issue.3_July2020/IJSHR_Abstract.0012.html, 2020

Pasion, R., Dias-Oliveira, E., Camacho, A., Morais, C., and Franco, R. C. (2020). Impact of COVID-19 on undergraduate business students: a longitudinal study on academic motivation, engagement, and attachment to university. *Accounting Research Journal*, 34(2), 246-257. https://doi.org/10.1108/ARJ-09-2020-0286

Petrie, C., Aladin, K., Ranjan, P., Javangwe, R., Gilliland, D., Tuominun, S., Lasse, L. (2020). Spotlight: Quality education for all during COVID-19 crisis. United Nations.

Pokhrel, S., & Chhetri, R. (2021). A literature review on impact of COVID-19 pandemic on teaching and learning. *Higher Education for the Future*, *8*(1), 133-141. https://doi.org/10.1177/2347631120983481

Zhang, C., Ye, M., Fu, Y., Yang, M., Luo, F., Yuan, J.,& Tao, Q. (2020). The Psychological Impact of the COVID-19 Pandemic on Teenagers in China. *Journal of Adolescent Health*, 67(6), 747-755. doi: 10.1016/j.jadohealth.2020.08.026

[Downloaded from frooyesh.ir on 2026-11-11]
[DOR: 20.1001.1.2383353.1401.11.4.16.9]